

non credo vel unum inveniri, qui expressis verbis omnino excludat externam institutionem; haec de suo adiecit cl. auctor. » Ita ille cl. Doctor opusc. cit. p. 46.

De institutione externa generatim, quatenus pertinet ad connaturalem explicationem rationis humanae, actum a nobis est alio in loco (Append. Tract. de Trad.); nec ea quaestio hue pertinet, quamvis s. Thomam et Hugonem pro statu etiam abnormi deficientis omnis institutionis conaturalis vidimus supponere sufficientem rationis usum ad cognitionem aliquam boni et mali moralis. Externa institutio, citra quam nos dicimus teste Apostolo perveniri ad cognitionem aliquam rationalem legis et obligationis moralis, est ipsa divina revelatio legis et institutio de hac revelatione legis. Hoc iterum praemonito sententiae Patrum et theologorum in locis supra citatis comparentur cum anonymi asseveratione. Ille ait: nemo expresse docet, gentiles a fide Christi alienos per se solos posse intelligere obligationem legis moralis; ne unus quidem expressis verbis excludit externam institutionem. Patres et theologi aliter loquuntur: « Cognitio legis quam a nobis ipsis discimus (αὐτοὶ διατος γνωσις); lex quam non opus habemus discere; quam docet conscientia praeoccupans positivam revelationem (προλαβον συνειδος); legis loco sufficit conscientia et rationalis cogitatio; gentilis non ex lege (positiva), sed ex solis naturae rationiis condemnatur » (ἐκ των της φυσεως λογισμων μονων) Chrysostomus. « Ad cognitionem legis perveniunt insita ipsis manuductione, virtute propria naturae » (αὐτοματως) Cyrillus. « Sine institutione, quae a lege est; rationibus quae a natura sunt; naturales cogitationes legis loco sunt » Theophylactus. « Cognitio boni et mali moralis est ex ipsa natura, non ex doctrina et institutione hominum; ex lege naturae, quam non opus est discere; citra doctrinam » Basilius. « Lex quae non percipitur aliqua lectione, sed profluo naturae fonte in singulis exprimitur et humanis hauritur ingenii » Ambrosius. « Ductum naturalis rationis in appetitu boni et fuga mali posset sequi etiam nutritus in sylvis, et ideo nec talis excusat » Hugo a.s. Charo et s. Thomas. « Praecepta moralia dantur, quibus universum genus humanum na-

tura ipsa tum instituit tum etiam obligavit; lex, quam gentes solo naturali dictamine gerebant scriptam in mente; lex, quae a Deo revelata est per ea, quae facta sunt; moralia Deus gentibus per lumen naturae, Iudeis etiam expressius per legem scriptam illustravit; idem praestit gentibus lumen naturae, quod Iudeis lex, quamvis minori claritate » Dominicus Soto. « Naturaliter faciunt gentes ea quae legis sunt, id est citra ullam revelatam et positiram legem » alias Conc. Trid. theologus Vega in Defens. Conc. Trid. l. XI. c. 10. « Intelliguntur (apud Paulum) homines sola ratione naturali utentes, etiamsi fidem non habeant » Suarez l. c. n. 20; infideles, qui lege destituti externa solum internam et naturalem sibi ducem habent » Ripalda l. c. n. 33. etc.

Quae contra nostram imo potius, ut Stapletonus et Suarez eam appellant et appellandam esse ex dictis constat, contra communem interpretationem testimonii Apostolici ex auctoritate Doctorum praetendebantur, satis puto detecta sunt. Restat brevissimum examen eorum, quae ex contextu Pauli ipso obiiciuntur, paucis expedienda, cum iam in superiori thesi praestruxerimus rationes, quibus veritas nostra interpretationis demonstratur.

II. Argumenta Estii, quae « valde probabile et fere certum reddere » dicuntur, Paulum Rom. II. 14. 15. de solis fidelibus loqui, ad haec reducuntur. 1º Paulus h. l. commendat gentes ab observatione legis; id vero intelligi nequit de infidelibus, quin inducatur contradictio, quoniam ipse Apostolus infidelium scelera tum c. I. huius epistolae tum alibi saepe accusat. 2º Sermo h. l. est de observatione legis, qualis commemoratur vv. 7. 10. 13. 26. 29; ea autem est observatio plena et meritoria vitae aeternae, cuiusmodi non potest attribui nisi fidelibus. 3º Gentes quae legem non habent, et tamen faciunt quae legis sunt, debent intelligi eodem modo, sicut in versiculis citatis laudatur Graecus operans bonum, praeputium consummans legem, Iudeus in abscondito et circumcisus corde, cuius laus non ex hominibus sed ex Deo est. 4º In contextu proximo sicut cogitationes accusantes referuntur ad reatum poenae aeternae, ita cogitationes defendantes in die, cum iudicabit Deus;

referuntur ad opera meritoria vitae aeternae. Atqui haec omnia solis competit fidelibus. Ergo gentes vv. 14. 15. intelligi non possunt nisi fideles. Responsio ad haec ex declaratione contextus, quam dedimus in thesi antecedente, in promptu est.

Ad 1^m Etiamsi verum esset, Paulum h. l. commendare gentes ab observatione legis; nemo tamen dicet, laudari omnes vel maiorem partem hominum inter gentes, vel eos qui commendari supponuntur, laudari de totius legis moralis observatione. Unde tali etiam commendatione admissa, non ideo negantur gravissima sclera inter gentes alias locis ab Apostolo damnata. At inspecto contextu ne id quidem verum est, scopum Pauli esse hisce duobus versiculis 14. et 15. laudare gentes ob legis observantiam; scopus enim unice est ostendere gentes non eo, quod legem revelatam non habent, esse omnino exleges; sed sicut Iudei iudicandi sunt secundum legem, quam non solum lumine rationis sed etiam verbo Dei manifestatam habent; ita ait et gentes habere legem lumine rationis manifestatam, et secundum hanc iudicandas esse. Hanc autem manifestationem legis factam gentibus demonstrat Apostolus hoc argumento: si quando faciunt aliqua quae in lege praeciuntur, ea faciunt intelligentes et sentientes suam obligationem; cum vero hanc cognoscere non possint ex revelatione, utpote quae eis facta non est, sed solum ex rationali natura (« cum enim gentes quae legem non habent, naturaliter faciunt ea quae legis sunt »), ipsa illa qualicumque observatione legis formaliter ut legis, ostendunt *opus legis*, dum *legem* ipsam scriptam non habent in tabulis, scriptum se habere in cordibus suis, et ipsi sibi sua rationali natura sunt lex; quod quomodo intelligentum sit, superius declaravimus. In hoc autem quod gentiles aliquando aliqua quae legis sunt faciunt, quis quaeso contradictionem reperiet cum iis, quae Paulus alibi de sceleribus gentium exprobrat?

Ad 2^m et 3^m. Negamus, eos qui habent legem, et gentes quae legem non habentes naturâ faciunt ea, quae legis sunt, sibi invicem opponi eodem sensu, qui est in oppositione altera inter Iudeos et Graecos, circumcisionem et praepu-

tium. Haec enim posterior oppositio nominatim in libris N. T. unice desumitur ex diversitate gentis et originis non autem ex diversitate religionis, adeo ut etiam omnes Christiani distribuantur in Iudeos et Graecos; h. e. in eos qui genere Iudei sunt, et eos qui prognati sunt ex alia gente (vide cl. P. Patritium in Evangel. 1. I. c.1.n.68.). At oppositio altera non iam respicit solum diversitatem gentis, sed diserte collocatur in diversitate religionis, quod alii habent divinam revelationem legis, alii ad manifestationem legis habent tantummodo naturam rationalem, et ita ipsi sibi sunt lex. Unde etiam, quod aliquando et in quibusdam illae gentes non habentes legem dicuntur « naturaliter facere ea, quae legis sunt », plurimum differt ab operatione boni, pro qua promittitur gloria, honor et pax Iudeo et Graeco, atque a custodia et consummatione legis, pro qua praeputio (i. e. non circumcisionis in carne) atque circumcisionis corde et in spiritu laus est non ex hominibus sed ex Deo v. 7. 10. 26. 27. 29. Idem etiam est disserimen inter « gentes, si quando naturaliter faciunt ea, quae legis sunt, » et inter illos de quibus v. 13. dicitur: « factores legis iustificabuntur », si iustificatio (ut probabilius videtur) accipienda est sensu positivo de iustitia supernaturali, et non solum negative de actibus naturaliter iustis, qui ideo poenam non mereantur. In hoc enim versiculo, ubi nominantur « factores legis qui iustificabuntur », non de iis qui legem non habent, sed expresse de *auditoribus legis* sermo est, adeoque de iis qui legem habent revelatam. Comma vero 14. et 15. ubi agitur de gentibus quae legem non habent, cohaeret cum verbis versiculi 12: « quicumque sine lege peccaverunt, sine lege peribunt »; hoc enim ipsum, quomodo sine lege peribunt, declaratur per versiculos 14-16., quod scilicet licet sint sine lege revelata, non tamen sunt simpliciter sine lege.

Ad 4^m. Falsum est, ab Apostolo exhiberi cogitationes in die iudicii defendantes ita, ut hominem dignum ostendant vita aeterna. Cogitationes accusantes et defendantes sunt in praesenti vita, dum ratio et conscientia exhibit alias actiones ut malas et absolute vetitas, alias ut bonas et praeceptas. Quando igitur homo contra vel iuxta hoc dictamen

conscientiae operatur, conscientiae praeiudicium (praeivium iudicium) valebit *in die iudicii*, ut quas actiones conscientia praedamnavit vel probavit ceu moraliter malas aut bonas, ipse iustus index damnatus sit vel probaturus. Inde tamen non est consequens, quod sicut graviter malas iudicabit dignas damnatione aeterna, etiam quomodocumque bonas iudicaturus sit dignas vita aeterna. « Si autem hi, qui naturaliter quae legis sunt faciunt, nondum sunt habendi in numero eorum, quos Christi iustificat gratia, sed in eorum potius, quorum etiam impiorum nec Deum verum veraciter colementum quaedam tamen facta vel legimus vel novimus vel audimus, quae secundum iustitiae regulam non solum vituperare non possumus, verum etiam merito recteque laudamus... quid eis proderunt cogitationes excusantes *in die qua iudicabit Dominus occulta cordium, nisi forte ut mitius puniantur?*... nec illud *in iudicio Dei vacabit, quod in ipsa impietate damnabili magis alius alio minusve peccaverit* » s. Aug. De spiritu et litt. n. 48. cf. s. Hieronym. in Ezech. XXIX. T. V. p. 353; Origen. in Rom. I. II. n. 7.

Sicut ergo auctoritate communis interpretationis qua Patres et theologi consentiunt, ita etiam examine contextus, quod in superiori thesi instituimus, certum manet, ab Apostolo exhiberi ipsum lumen rationis tamquam principium cognoscens obligationem legis naturalis, quin positiva legis revelatio supponatur vel ut unica manifestatio legis naturalis vel ut conditio, sine qua non posset ratio ad eius cognitionem pervenire.

Fateor, totam hanc thesim videri posse velut παρεργον quoddam. Potuisset enim ex tractatu de gratia assumi ut certa rationalis haec legis cognitio ab Apostolo declarata; sed noluimus permittere, ut fundamentum ipsum, cui innititur argumentum *ethicum* pro facultate rationali cognoscendi existentiam Dei, in Scripturis propositum, rationalis scilicet cognitio legis et obligationis moralis a quopiam traduci possit velut « nonnullorum tantum sententia, » cui maxima pars Patrum et theologorum et ipse Apostoli contextus dicatur repugnare.

THESIS V.

In Scripturis ad cognitionem existentiae Dei ex operibus Dei traditio positivae doctrinae de Deo ac fides minime supponitur tamquam conditio necessaria.

« Facultatem cognoscendi et factum cognitionis Dei existentis per lumen rationis ex operibus Dei Scripturae ita asserunt, ut revelationem positivam traditione propagatam nullatenus supponant tamquam conditionem, sine qua non possit ratio humana ad eam cognitionem pervenire; nec ad recognitionem tantummodo veritatis fide creditae, ut recentiores quidam interpretantur, sed ad rationalem cognitionem sufficiens manifestatio Dei per creaturas in iisdem Scripturis docetur. »

Interpretationi Scripturarum, quam in thesi improbamus, nulla subest ratio hermeneutica ex textibus et contextibus, nulla ex intellectu christiana antiquitatis petita; sed ea tota infertur a viris quibusdam eruditis, ne sistema philosophicum, cui se addixerunt, aliquid detrimenti patiat. Illud sistema in se multiplex ac varium pluribus expondere non vacat; quae vero nobis h. l. refutanda veniunt, ad hanc revocantur sententiam. Veritates, inquit, ordinis moralis et theologici vel omnes vel saltem, quas ipsi vocant fundamentales, et inter has nominatim existentia Dei ab humana ratione possunt quidem suscipi et credi, quia primitus positiva revelatione a Deo homini revelatae, et deinceps per institutionem et traditionem in totum humanum genus propagatae sunt; hac vero institutione et traditione destituti homines eas veritates perpetuo et necessario ignorarent. Negant enim illi viri eruditi, posse rationem humanam vi sua insita ad eas certo cognoscendas pervenire ex aliis veritatibus item insito lumine praecognitis, atque ideo negant Dei existentiam posse cognosci ex praecognita existentia huius universi. Cum vero incidunt in doctrinam Scripturarum in superioribus thesibus II. III. propositam, sibi et aliis persuadere conantur, in Scripturis cognitionem Dei traditione acceptam supponi, et illud unum doceri, rationem iam fide sin minus super-